

OPEN MONUMENTENDAG

GEMEENTE WESTERKWARTIER

Zaterdag 9 september 2023

thema:

'LEVEND ERFGOED'

Thema-avond: 31 augustus 2023 / 19.30 uur

CazemierBoerderij - Tolbert

INHOUDSOPGAVE

- 3. *Open Monumentendag 2023*
- 5. *Thema-avond LEVEND ERFGOED / 31 augustus 2023*
- 6. *Ons erfgoed levend houden*
- 10. *Monumenten in de kunst van Johan Dijkstra*
- 13. *Open Monumenten in de Gemeente Westerkwartier*

Stichting
Open Monumentendag
Westerkwartier

www.openmonumentendagwesterkwartier.nl

Uitgave van Stichting Open Monumentendag Gemeente Westerkwartier

Tekst: Ruud de Jong, Lex van Wijngaarden

Foto's: van monumenteigenaren of uit eigen archief,
tenzij anders aangegeven

Opmaak: Lex van Wijngaarden

Bestuur van de stichting:

Arnold Bloem

Jur Engels

Ruud de Jong

Lieke van Poucke

Lex van Wijngaarden

Marum

Tolbert

Ezinge

Opende

Niehove

voorzitter

secretaris

penningmeester

lid (websitebeheer)

lid (programmaboekje)

9 september 2023

OPEN MONUMENTENDAG

Ook dit jaar vindt in de Gemeente Westerkwartier weer de jaarlijkse Open Monumentendag plaats, zoals gebruikelijk op de tweede zaterdag van september. De organisatie van de dag berust bij het bestuur van de Stichting Open Monumentendag Westerkwartier, maar in feite wordt de Open Monumentendag vooral mogelijk gemaakt door de vele eigenaren en beheerders die de monumenten openstellen en bezoekers ontvangen, rondleiden en ter plekke van informatie voorzien.

De Gemeente Westerkwartier kent een groot aantal rijksmonumenten en een kleiner aantal gemeentelijke monumenten. Daarnaast zijn er opmerkelijk veel (acht!) beschermde dorpsgezichten: Aduard, Enumatil, Ezinge, Feerwerd, Garnwerd, Niehove, Saaksum en Tolbert.

Wij prijzen ons gelukkig dat er ook dit jaar weer zo'n 45 bijzondere monumenten aan de Open Monumentendag deelnemen. Verderop in dit boekje vindt u een overzicht van alle monumenten die u op zaterdag 9 september kunt bezoeken, de meeste van 10 tot 17 uur, tenzij anders aangegeven, en soms ook op zondag 10 september. U kunt deze ook vinden op onze website.

LEVEND ERFGOED

Dit jaar is het twintig jaar geleden dat het UNESCO verdrag voor de Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed is gesloten en dat vieren we door het thema 'Levend erfgoed' te koppelen aan Open Monumentendag. Immaterieel erfgoed - ofwel levend erfgoed - kunnen we omschrijven als de culturele gebruiken, tradities en ambachtelijke vaardigheden die mensen van huis uit hebben meegekregen, die zij zich eigen hebben gemaakt en die zij op hun beurt weer willen doorgeven. Dit immateriële erfgoed is - anders dan de stenen van een monument - voortdurend in beweging en verandert mee met de tijd én van beoefenaar tot beoefenaar.

Deze ambachten, tradities en gebruiken zijn vaak onbewust al aanwezig in de monumenten, maar maken wij dit jaar nóg zichtbaarder tijdens Open Monumentendag. Denk bijvoorbeeld aan het ambacht van de molenaar. De molenaar kan zijn beroep niet uitoefenen zonder goed functionerende molen. Maar andersom is de molen ook slechts een

zielloos gebouw zonder de molenaar en zijn werk. Hetzelfde geldt voor orgels in de vele (middeleeuwse) kerken in het Westerkwartier.

Ook in onze gemeente zullen veel monumenten in het teken staan van levend erfgoed, waarbij het kan gaan om nieuwe functies van een monument, oude ambachten en gebruiken of allerlei uitingen van kunst en cultuur. Levend erfgoed verbindt ons allemaal.

THEMA-AVOND 31 AUGUSTUS

Ieder jaar organiseren we een thema-avond als opmaat naar Open Monumentendag, ditmaal op donderdag 31 augustus in de Cazemier-Boerderij te Tolbert. Tijdens deze avond zullen een tweetal initiatieven belicht worden die erop gericht zijn om ons erfgoed levend te houden.

Het programma van deze avond staat op de volgende pagina. Iedereen is hartelijk welkom. In het bijzonder ook de eigenaren en beheerders die hun monument openstellen tijdens Open Monumentendag.

EN DE STEUNPILAAR GAAT DIT JAAR NAAR....

Jaarlijks kent de Stichting Open Monumentendag Westerkwartier een 'onderscheiding' toe aan een persoon of organisatie, die zich belangeloos heeft ingezet voor het stimuleren van de belangstelling voor monumenten in het algemeen, dan wel voor de eigen locatie. Afgelopen jaren waren dit de Samuel Levie Stichting c.q. het Joodse Schooltje in Leek, de Vroedschap Fransum en (de vrijwilligers van) het Groninger Landschap. In de aanloop naar Open Monumentendag zal bekend gemaakt worden wie dit jaar de steunpilaar in ontvangst mag nemen.

DANK

Open Monumentendag 2023 wordt mede mogelijk gemaakt door financiële ondersteuning van de Gemeente Westerkwartier en de Rabobank Noordenveld West Groningen. En natuurlijk door de vele eigenaren en beheerders die zoveel zorg besteden aan het instandhouden van de vele prachtige monumenten in onze gemeente.

Wij wensen u een plezierige en leerzame Open Monumentendag toe!

*Bestuur Stichting Open Monumentendag
Gemeente Westerkwartier*

Thema-avond over LEVEND ERFGOED

donderdag 31 augustus - 19.30 uur

CazemierBoerderij - Hoofdstraat 27 - Tolbert

Toegang gratis / VOL = VOL

Tijdens deze thema-avond willen we een aantal voorbeelden presenteren van initiatieven om ons erfgoed levend te houden.

Het programma is als volgt:

19.00 uur	Inloop met koffie/thee
19.30 uur	Opening door voorzitter Arnold Bloem
19.35 uur	Stichting Bunkerbehoud Trimunt: Nico-Jan Dijkman, Gerrit Renkema en Wiebo van der Schaaf
20.20 uur	Pauze, mogelijkheid om de maquette van Tolbert te bekijken
20.30 uur	Oudheidkamer Fredewalda: de verhalen van een oud dorp en zijn bewoners
21.20 uur	Afsluiting en borrel na, onderlinge uitwisseling van gedachten en ideeën

Stichting
Open Monumentendag
Westerkwartier

ONS ERFGOED LEVEND HOUDEN....

In onze gemeente zijn vele organisaties en initiatieven die erop gericht zijn ons erfgoed levend te houden en te bewaren voor wie na ons komen. Het gaat om heel uiteenlopende initiatieven die vaak geheel of grotendeels draaien op vrijwilligers. In dit artikel beschrijven we een aantal mooie voorbeelden hoe dit vanuit particulier initiatief wordt vormgegeven.

Museum 't Rieuw

Jan Boerema (1919) was boer in Nuis en daarnaast jarenlang wethouder van de gemeente Marum. Hij was zeer geïnteresseerd in de historie van de eigen streek en schreef samen met zijn broer Hedde (1920) een boek over twee eeuwen Gemeente Marum. Jan zag met lede ogen aan hoe al het oude handgereedschap, door paarden getrokken machines en andere gebruiksvoorwerpen dreigden te verdwijnen en zo sloeg hij aan het verzamelen. In 1986 richtte Boerema samen met Jakob de Vries de Vereniging "Eevm omkiekn" op. In aanvng werd de steeds groeiende verzameling opgeslagen en werd naastig gezocht naar een expositieruimte. In Nuis kwam de Coendersborg (eigendom van het Groninger Landschap) vrij en in 1987 werd het schuurgedeelte ingericht als museum. Het museum kreeg de toepasselijke naam 't Rieuw (ook wel: raif, raive, reeuw of riw), wat in streektaal gereedschap betekent. In 2012 kwam de naastgelegen monumentale boerderij vrij en na een grootscheepse renovatie kon de verzameling hiernaartoe verhuizen.

In ruim 35 jaar is een verzameling van ruim 2000 voorwerpen bij elkaar gebracht, waarmee een goed beeld gegeven wordt van het agrarische

leven in het Zuidelijk Westerkwartier. Niet alleen landbouwwerktuigen, maar allerlei voorwerpen die verband houden met het agrarische leven: een smederij, een timmerwerkplaats en een kaasmakerij. Het gaat niet alleen om het bieden van een statisch beeld, er worden ook regelmatig demonstraties van de ambachten gegeven. Er is een tuin waar gewassen worden gekweekt die kenmerkend waren en zijn voor deze streek en iets verderop een baggelbak om met kinderen turf te maken. Daarnaast organiseert 't Rieuw activiteiten als een oldtimer trekkertocht, een zomermarkt en biedt het plaats aan het jaarlijkse trekharmonicafestival. 't Rieuw kan alleen bestaan dankzij de ruim 25 vrijwilligers die zich inzetten voor het onderhoud, de restauratie van werktuigen en de ontvangst van bezoekers.

Museum 't Rieuw werkt nauw samen met Streekmuseum 't Steenhuus en de Nieberter Molen. Dicht bij elkaar gelegen presenteren zij met elkaar een mooi beeld van oude streekambachten en houden zo ons erfgoed levend. Voor meer info: www.museanuisniebert.nl

Fietsmuseum Garage Birza

Een echt particulier initiatief is het Fietsmuseum Garage Birza, dat nog altijd wordt gerund door nazaten van Jacobus Birza, die in 1897 een smederij kocht op de hoek van Hoofdstraat en Nieuwstraat in Zuidhorn. Daarmee vestigde hij een bedrijf dat gedurende meer dan 100 jaar door drie generaties Birza werd getransformeerd van een smederij, naar rijwielzaak, een garage voor motoren en automobielen en een groot taxibedrijf dat ook veel groepsvervoer deed; sinds 1925 gevestigd aan de Jellemaweg 16. De fiets ontstaat in dezelfde tijd als het bedrijf en loopt als een rode draad door al die jaren van het bedrijf heen. De laatste eigenaar, Coos Birza, is een verwoed verzamelaar van alles wat met de

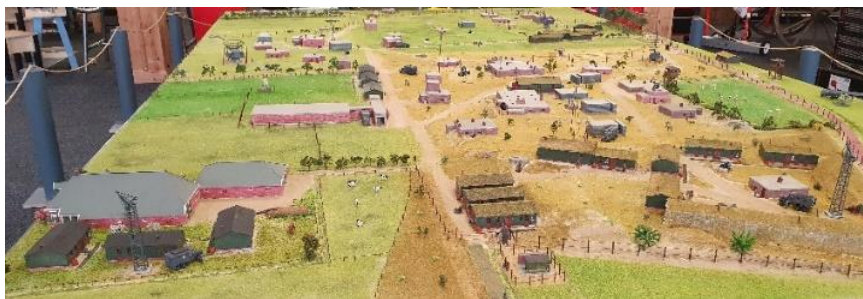

ontwikkeling van de fiets te maken heeft. Er wordt weinig weggegooid en steeds als hij een interessant object tegenkomt, tikt hij het op de kop en zoekt er een plekje voor in een van de kamers boven de winkel. In die tijd komen er al regelmatig mensen hun ogen uitkijken naar deze prachtige verzameling en van tijd tot tijd worden de fietsen tentoongesteld tijdens bijzondere evenementen, zoals ook op Open Monumentendag. Als het bedrijf in 2006 beëindigd wordt, ontstaat de mogelijkheid om van de oude fietsenwinkel een fietsmuseum te maken. Gerrie van Agteren-Birza, achterkleindochter van oprichter Jacobus Birza en ook altijd al erg geïnteresseerd in historie, vindt het jammer als het levenswerk van haar vader verloren zou gaan. Samen met man en vrienden steekt zij veel tijd in het behoud van deze bijzondere collectie, die een mooi overzicht geeft van de ontwikkeling van de fiets en alles wat daarmee samenhangt. Waarmee ook een stukje erfgoed levend gehouden wordt: want wie is er nu niet opgegroeid met de fiets?

Fietsmuseum Garage Birza is al vele jaren vaste deelnemer aan Open Monumentendag. Verder doorgaans geopend op vrijdagmiddag of op afspraak. Voor meer info: www.fietsmuseumgaragebirza.nl

Stichting Bunkerbehoud Trimunt

Tot slot een heel jong initiatief gericht op het behoud van de bunkers bij Trimunt. Op de heide bij Trimunt (Marum) verrees tijdens de Tweede Wereldoorlog een radar- en luisterpost, van waaruit Duitse jachtvliegtuigen werden aangestuurd om geallieerde bommenwerpers neer te halen.

Gerrit Renkema, opgegroeid nabij de Stelling van Trimunt, had altijd al een fascinatie voor deze plek. Toen hij met pensioen ging, begon hij het Luftwaffe-complex op schaal 1:72 na te bouwen aan de hand van originele bouwtekeningen, die hij bij toeval kreeg toegespeeld. Er waren destijds zo'n 400 militairen gelegerd in 48 bunkers en 27 barakken.

Dertien bunkers zijn bewaard gebleven, maar voor de aanleg van de Rijksweg 43 (later A7) werden de meeste gebouwen in 1950 al afgebroken. Een aantal restanten is vanaf de snelweg nog altijd te zien.

Er bleken meer mensen geïnteresseerd in de oorlogshistorie van dit gebied. Zij sloegen de handen ineen en zo werd vrij recent, februari 2022, de Stichting Bunkerbehoud Trimunt opgericht. De stichting stelt zich ten doel om erfoegd uit de Tweede Wereldoorlog, dat op Trimunt is achtergebleven, te behouden en in de toekomst voor het publiek toegankelijk te maken. Door herstel en openstelling van een aantal gebouwen en bunkers uit deze periode willen de initiatiefnemers zoveel mogelijk mensen kennis laten maken met de geschiedenis van Radarstellung Löwe en de oorlogshistorie van de omgeving. Daarnaast willen zij het bewustzijn ten aanzien van de impact van een oorlog bevorderen, waartoe speciaal voor de basisscholen een lespakket is ontwikkeld.

De resterende bunkers staan deels (noordzijde A7) op het terrein van Motorclub Marum e.o. De bunkers aan de zuidzijde van de A7 staan op particulier terrein. De stichting streeft ernaar dat de bunkers een beschermde status krijgen en zou graag enkele ervan in gebruik nemen om de historie van het gebied te presenteren en zo mogelijk ook de maquêtte, die momenteel in het Victory Museum te Grootegast te zien is, hier een vaste plaats te geven.

De Stichting presenteert zich tijdens de thema-avond op 31 augustus en tijdens Open Monumentendag in een stand bij de kerk van Marum. Voor meer info: www.stellingtrimunt.nl

Lex van Wijngaarden

Met dank aan degenen die mij gastvrij ontvangen en informatie verstrekt hebben voor dit artikel:

- *Jan Bronsveld, secretaris Vereniging “Eevm omkiekn” (’t Rieuw)*
- *Gerrie van Agteren-Birza (Fietsmuseum Garage Birza)*
- *Wiebo van der Schaaf, voorzitter Stichting Bunkerbehoud Trimunt*

Monumenten in de kunst van Johan Dijkstra

Het Groningse platteland stond centraal in het werk van de kunstenaars van de Ploeg. Deze Groningse kunstkring werd in de jaren '20 en '30 van de vorige eeuw beroemd om hun baanbrekende manier van schilderen. In felle kleuren werd het Groninger landschap verbeeld.

Omdat de meeste Ploegleden in de stad Groningen woonden en aanvankelijk veelal niet over een auto beschikten, zijn er relatief veel landschappen in de buurt van de stad vereeuwigd. Pittoreske wierdendorpen, roodbakstenen kerkjes, boerderijen en een meanderend Reitdiep: het zijn terugkerende elementen in de schilderijen, etsen, houtsneden en litho's van de Ploeg. Eén van de oprichters en meest bekende kunstenaars van de Ploeg was Johan Dijkstra. Hij verbeeldde met graagte het landschap bij Oostum, Garnwerd en Ezinge. In dit werk figureerden regelmatig monumenten die nu participeren in de Open Monumentendag van de gemeente Westerkwartier. Soms nadrukkelijk op de voorgrond, soms onopvallend als onderdeel van een groter geheel. We lichten een aantal monumenten uit.

Johan Dijkstra in actie. Foto: Groninger Archieven / Stichting Johan Dijkstra

Oostum

De wierde Oostum ligt dichtbij de stad Groningen. Veel Ploegkunstenaars vonden er inspiratie. Op de wierde staat een bord met daarop afgebeeld het schilderij dat Dijkstra in 1921 van het kerkje maakte. Het kerkje is in dit werk het zeer kleurrijke middelpunt. De invloed van Van Gogh is duidelijk zichtbaar.

Kerk van Oostum op een bord van De Ploeg Hotspots

De kunstenaar keerde regelmatig terug om de plek vanaf een ander perspectief vast te leggen. Op de ets hiernaast is de wierde vanuit het omliggende veld verbeeld, waarbij de kerk slechts een klein element is in een brede landschapscompositie.

Johan Dijkstra, Gezicht op Oostum. Particuliere collectie

Ezinge

Vanwege het fraaie aangezicht vanaf het afgegraven deel van de wierde staat de bovenop de wierde gelegen kerk (met losstaande toren) vaak centraal op foto's van Ezinge. Zo ook op dit kenmerkende schilderij van Johan Dijkstra. De kerk is op Open Monumentendag uiteraard te bezoeken. Het loont om het pad naar beneden af te lopen en even vanuit het perspectief van Dijkstra naar de wierde te kijken.

Johan Dijkstra, Gezicht op Ezinge (1941). Particuliere collectie, afbeelding ontleend aan de website van de Stichting Oude Groninger Kerken.

Garnwerd

Het dorpsaanzicht van Garnwerd, gelegen aan het Reitdiep, werd ook vaak door Dijkstra geschilderd. De ene keer in de kleurenpracht van de zomer, de andere keer in een ijsig winterdecor. Hij maakte ook deze ets van de molen van Garnwerd. De molen kan uiteraard worden bezocht.

Johan Dijkstra, 'Molen te Garnwerd'
Bron: website Artrevisited

Tolbert

Ook iets verderop in het Westerkwartier vond Dijkstra inspiratie. Bijvoorbeeld in Tolbert, waar hij een prachtige ets van de kerk vervaardigde. De ets is stilistisch verwant aan de ets van Oostum. Wederom is de kerk niet losstaand afgebeeld, maar vormt deze een centraal element in het Groninger landschap. Ook de kerk van Tolbert kan (u raadt het al) tijdens Open Monumentendag worden bezocht.

Ruud de Jong

Johan Dijkstra, 'Tolbert', 1942/44.
Particuliere collectie

Voor wie na Open Monumentendag de smaak te pakken heeft gekregen, is er een aantal bijzondere fietsroutes door de provincie ontwikkeld die in het teken staan van de Ploeg. Zie voor meer informatie:

www.visitgroningen.nl/nl/doen/fietsen/de-ploeg

Open Monumenten

in de Gemeente Westerkwartier

9 september 2023

Op de volgende pagina's een overzicht van alle monumenten die hun deuren openstellen tijdens Open Monumentendag. Tenzij anders vermeld zijn onderstaande monumenten open voor publiek op **zaterdag 9 september van 10.00 tot 17.00 uur**. Sommige monumenten zijn ook open op zondag 10 september.

Dit programmaboekje is met grote zorg samengesteld. Toch kan het zijn dat er na de afronding nog wijzigingen plaatsvinden in deelname van monumenten aan Open Monumentendag 2023.

Kijk voor de actuele gegevens op onze website:

www.openmonumentendagwesterkwartier.nl

of scan de QR-code:

ADUARD

Burg. Seinenstraat 42

ABDIJKERK

De monumentale Abdijskerk is een uniek overblijfsel van het voormalige Cisterciënzer klooster, waarvan de bouw werd voltooid in 1297. Het gebouw dat momenteel in gebruik is als Nederlands-hervormde kerk, heeft in het klooster dienst gedaan als ziekenzaal voor de monniken. De

abdijs van Aduard was in de middeleeuwen een rijk, machtig en in de verre omtrek geroemd bolwerk. De abdijs heeft een duidelijk stempel gedrukt op het omliggende gebied door het bezit van zeer uitgestrekte landerijen. In 1594 werd het Aduarder klooster opgeheven, nadat het in 1580 al grondig verwoest was. Alle "kloostermoppen" (grote handmatig gebakken stenen) uit de abdijmuren zijn over een heel groot gebied verspreid geraakt. De kerk bezit onder andere een preekstoel uit 1723, een koorafsluiting uit de 18-de eeuw, een vloer van middeleeuwse tegels en een klok uit 1554.

Er worden gratis rondleidingen in de Abdijskerk verzorgd door vrijwilligers van het Kloostermuseum

ADUARD

Hofstraat 45

KLOOSTERMUSEUM

za 10-17 uur

zo 13-17 uur

In één van de oudste huizen van Aduard is museum Sint Bernardushof gevestigd. Hier kunt u meer te weten komen over de geschiedenis van het grote Cisterciënzer klooster dat ooit in Aduard heeft gestaan. Naast de informatie over het kloosterterrein met de verschillende

gebouwen (maquette) wordt u verteld over het leven en werk van de monniken en hun invloed op het landschap.

Tijdens Open Monumentendag krijgt u 50% korting op de entreprijs

DEN HAM

Sietse Veldstraweg 25

PILOERSEMABORG

za 11-17 uur

zo 13-17 uur

De Borg Piloersema wordt ook Hamsterborg genoemd. In 1633 werd de borg waarschijnlijk iets ten noorden van het vroegere Piloersema geheel herbouwd voor Johan de Mepsche en Aylke tho Nansum. Het grootste deel van wat er toen is neergezet, staat er nog steeds. In 1699 werd de borg verkocht aan boeren en in 1838 kwam Piloersema in handen van Tonnis Bartels Wierenga, die tijdens zijn leven een uitgebreid bezit wist op te bouwen van zeven boerderijen, waaronder de borg, met in totaal zo'n 300 bunder

land. In 1998 en 1999 werd de borg grondig gerenoveerd en kreeg het een horeca-bestemming (restaurant en erfgoedlogies). Het woongedeelte van de borg is gesloten voor het publiek. Eigenaar van de borg is de Stichting Wierenga van Hamsterborg.

Najaarsexpositie met Buddy Hermans en Marjan Schaap. Schilder Buddy Hermans en keramist Marjan Schaap tonen hun recent werk op de expositiezolder van de Piloersema- of Hamsterborg. Schilder en documentairemaker Buddy Hermans maakt lyrisch abstracte schilderijen die hij zelf omschrijft als "gestolde emotie". Beeldend kunstenaar Marjan Schaap exposeert haar dierportretten (koppen van wilde dieren) en geeft een overzicht van haar keramisch werk van de afgelopen 25 jaar.

Ook rondom de borg is er van alles om van te genieten: Duo Lanyok speelt na de middag temperamentvolle balkan- en zigeunermuziek, al wandelend over het terrein kunt u genieten van het rijpende fruit in de boomgaard, het tuinhuis, de grote voortuin, een ommetje over de singels, de Groninger paarden en de schapen in het weiland.

Op www.hamsterborg.nl vindt u meer informatie over de expositie. Ook leest u hier op welke andere tijden u de expositie kunt bezoeken.

DEN HORN

Dorpsstraat 7

KERK

Het kerkje is – getuige de gevelsteen – gebouwd in 1862. Het verving een eerdere kerk, die in de buurt van het kerkhofje aan het einde van de Kerkweg stond. De kerk werd gebouwd in de tijd dat de scheepswerven begonnen met het gebruik van gietijzer. Architecten namen dit over en zo zien we in deze kerk veel gietijzeren

decoraties: de roosters in het plafond, de versieringen aan de banken voor ouderlingen en de banken voor kerkgangers in de kerk, het gietijzeren doopvont met messing schaal en de halfronde ramen. De kerk is eigendom van de Stichting Oude Groninger Kerken.

DOEZUM

Provincialeweg 65

Sint Vituskerk

De opvallende tufstenen toren en het kerkgebouw stammen beiden uit de twaalfde eeuw. De tufstenen muren van de kerk echter zijn vervangen door baksteen. Bovendien is in de dertiende eeuw het schip met een half rond koor verlengd. In 1808 zijn de muren van het schip nagenoeg geheel

vervangen en werden grote ramen geplaatst. Het resultaat van al die aanpassingen is een kerk met een opvallend uiterlijk. Binnenin het sober gehouden interieur wordt het schip gedekt door een blauw houten plafond en is er een gepleisterde overwelling boven de koorsluiting. Op de zeventiende-eeuwse herenbank na, is het meubilair negentiende-eeuws. Het orgel is in 1866 gemaakt door G.P. Dik. De kerk is eigendom van de Stichting Oude Groninger Kerken.

Op het kerkhof staat een aantal 17-de eeuwse zerken. Deze grafmonumenten worden door vrijwilligers en enkele Groningse organisaties gerestaureerd.

EZINGE

Torenstraat 46

KERK

za + zo 11-17 uur

Romaanse zaalkerk en de vrijstaande toren zijn in de 13-de eeuw gebouwd op een wierde. Aan de zuidkant was een ingang voor mannen en aan de noordkant een ingang voor vrouwen, maar deze zijn

allebei dichtgemetseld. Dat gebeurde ook met de aparte ingang voor priesters, ook aan de zuidkant. Aan de westzijde bevinden zich twee eveneens weer dichtgemaakte ingangen met een gotische vorm. In de kerk is een orgel met één klavier, in 1793 waarschijnlijk gebouwd door H.H. Freytag, een leerling van orgelbouwer Hinsz. De kerk is gerestaureerd in 1959. In de periode 2011-2013 werden kerk en orgel opnieuw gerestaureerd. Het gebouw bij de toren was oorspronkelijk een kostertijl annex schooltje en is nu vergaderruimte.

Tevens expositie met werk van amateur-kunstenaars.

Ook wordt live muziek gespeeld.

FEERWERD

Valgeweg 3

JACOBUSKERK

za + zo

De kerk, genoemd naar Jacobus de Meerdere, is in de eerste helft van de 13e eeuw gebouwd. Door het pleisterwerk zijn de kloostermoppen niet meer zichtbaar. Ramen en pleisterwerk stammen uit de 19e eeuw. De kromgetrokken toren is in 1859 aan de kerk toegevoegd, het torenuurwerk in 1929. Het eenvoudige en stijlvolle interieur kreeg zijn uiteindelijke vorm in de 19e eeuw. De vloer is aangebracht

tijdens de restauratie van 1992. Aan het wijk van noord- en zuidmuur is te zien dat de kerk overwelfd is geweest. Nu is het binnenste gedekt door een houten zoldering. Meubilair en zerken in de vloer zijn deels 17e eeuws. De kerk, eigendom van Stichting Oude Groninger Kerken, is een officieel "Rustpunt", waar passanten even kunnen verpozen en zelf een kop koffie of thee kunnen zetten.

FRANSUM/DEN HAM KERK

Fransumerweg 4

za + zo

Als enige kerk in de provincie Groningen heeft Fransum een gemetselde bakstenen preekstoel uit de middeleeuwen. Dit eenzaam gelegen kerkje is gebouwd voor de cisterciënzer monniken van Aduard. Aanvankelijk met een romaans schip met drie traveeën. Een daarvan is later vervangen door een driezijdig

gesloten koor. Westgevel en laatgotische koor zijn in de 16e eeuw gebouwd. De 17e eeuwse dakruiter heeft een achtkantige lantaarn. Bij de restauratie van 1949-1950 zijn de later ingebroken grote vensters van het schip vervangen door een drietal kleinere vensters. De wierde is nooit bebouwd; het was eigen terrein van de monniken. Het kerkje wordt beheerd door de in 1971 opgerichte "Vroedschap Fransum".

Expositie van DAS, Dinsdag Avond Schilders, geeft een overzicht van het beste werk van de afgelopen jaren. De groep bestaat uit Nynke de Boer, Monique Fortuin, Machteld Hardick, Marion Hendriks, Jan Kok, Inge Kruithof, Anneke Kruizenga, Truus Kruizenga en Alice Meijer.

GARNWERD

Hunzeweg 38

MOLEN DE MEEUW

De achtkante korenmolen De Meeuw is een stellingmolen op een stenen onderbouw. Het is in 1851 gebouwd op de dijk van het Reitdiep. De bovenkruier heeft oudhollands hekwerk met zeilen op de wiken. Tijdens het malen brak in 1942 een roede. Bij het herstel werden de roeden verdekkend en

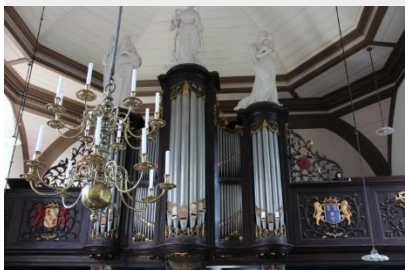
van zelf-zwichting voorzien. Sindsdien wordt de molen De Meeuw genoemd. Na een periode van verval volgde een uitgebreide restauratie in 1967-1969. Daarbij werden de zelfzwichting weggehaald en de roeden weer oudhollands opgehekt, waarschijnlijk omdat men dit origineler en mooier vond. Rond 1978 kreeg de molen deels een nieuw binnenwerk, waarbij onder andere een deel van het maalwerk werd vervangen.

GARNWERD

LIUDGERKERK

Burg. Brouwersstraat 1

za + zo

De romano-gotische Liudgerkerk op een wierde stamt waarschijnlijk uit de 12-de of 13-de eeuw. Bij een restauratie in 1976 werd ontdekt dat de romano-gotische koorsluiting ergens uit de 13-de eeuw moest stammen. De grote vensters aan noord- en zuidkant zijn na de Hervorming aangebracht. De kerk

heeft aan de westkant een forse zadeldaktoeren uit de 18-de eeuw; waarschijnlijk stond er eerder een oudere toren. Binnen is de kerkruimte gedekt door een houten tongewelf. De kerk heeft fraai meubilair uit de 17-de en 18-de eeuw. Het orgel werd in 1809 gebouwd door L. van Dam en in 1867 bekroond met gipsen beelden van de hand van S. van Lekkum. Van links naar rechts worden geloof, hoop en liefde uitgebeeld.

GRIJPSKERK

Molenstraat 33

MOLEN DE KIEVIET

Molen De Kievit is een markante stellingmolen uit 1899 en gebouwd door molenmaker Noordwier te Niezijl. De molen staat op een vierkante houten onderbouw. Boven in de molen zijn de oude pelstenen verwijderd, maar een koppel maalstenen doet nog prima zijn werk. Eigenaar is de gemeente Westerkwartier

Stichting Kluften en Waarden in Grijpskerk vult het thema “levend erfgoed” wel heel letterlijk in door divers immaterieel erfgoed tentoon te stellen.

*In de molen “De Kievit” kunt u op een leuke manier kennis maken met de **Postduivensport**, met **Drukkunst** en natuurlijk met de **Molenaar**. Er is de mogelijkheid om een postduif uit uw eigen handen te laten uitvliegen.*

Daarnaast kunt u in de molen op een bijzondere manier zelf een afdruk maken van een linoleumsnede van de molen “De Kievit”. En natuurlijk is er gelegenheid om de molenaar zelf van alles te vragen over de molen en het molenaarsvak.

LAUWERZIJL

Teenstraweg 2

GEMAAL 'DE WATERWOLF'

za 10-16 uur

Tot 1877 stroomde het overtollige water uit het noordwesten van de provincie op een natuurlijke wijze via het Reitdiep naar zee. Nadat het Reitdiep tussen Zoutkamp en Nittershoek werd afgesloten kon dit niet meer. Om het land toch droog te kunnen houden besloten

de provincie en het rijk een gemaal te gaan bouwen: de Waterwolf.

De bouw van het gemaal begon in 1918 en twee jaar later werd de opening verricht door koningin Wilhelmina. Het gemaal was het eerste elektrisch aangedreven gemaal van Nederland en is een van de grootste in zijn soort.

Het gebouw is opgetrokken in een ambachtelijk-traditionele stijl. Vanaf 1945 leverde een dieselstroomopwekkingsinstallatie bij De Waterwolf de elektriciteit. De installatie werd aangelegd door Machinefabrikant Stork. In 1975 leverde de motorenfabriek van Brons te Appingedam vier dieselmotoren. Daarmee kwam een einde aan de elektrische aandrijving van De Waterwolf. Ook na ruim 100 jaar is het gemaal nog steeds een belangrijk onderdeel in de waterhuishouding van een groot deel van de provincie Groningen en de kop van Drenthe. De imposante dieselmotoren draaien nog steeds, nu op 100% duurzame en hernieuwbare biobrandstof.

Het gemaal is van binnen te bezichtigen. Tevens is er in het bijgebouw een expositie over het historie van het gemaal.

LEEK

Nienoord 1

BORG NIENOORD

Het landhuis is in 1884 opgetrokken op de plaats van een vroegere borg. In het pand zijn twee 17-de eeuwse toegangspoortjes opgenomen. Op de bovenverdieping bevindt zich een door Hermannus Collenius beschilderde wand van de vroegere balzaal. De toegang tot het borgterrein wordt

gevormd door een gebeeldhouwde zandstenen poort uit 1708. In het park staat een rechthoekig tuinhuis, een restant van de oranjerie. Alle vier wanden zijn in de 18-de eeuw als schelpengrot ingericht.

De tuin, het originele koetshuis en de schelpengrot van Nienoord zijn tijdens Open Monumentendag vrij te bezoeken.

De rest van het museum is toegankelijk tegen normale entreprijs.

LETTELBERT

KERK / ICONENATELIER

Hoofdstraat 162

za + zo

Het kerkje stamt vermoedelijk uit het begin van de 13-de eeuw. Het is gefundeerd op veldkeien. Het was een eenvoudig zaalkerkje dat eerst recht gesloten was, maar rond 1500 de huidige veelzijdige koorsluiting kreeg. In westelijke richting is de kerk waarschijnlijk langer geweest. De huidige westgevel en eenvoudige

dakruiter zijn 19-de eeuws. De ingang heeft een spitsboog met een motief dat waarschijnlijk een stralende zon voorstelt. Preekstoel en herenbanken dateren uit de 17-de eeuw. De kerk is in 1985 gerestaureerd en heeft toen de fraaie kleurstelling gekregen, die gebaseerd is op ontdekkingen tijdens de restauratiewerkzaamheden. De kerk is eigendom van de Stichting Oude Groninger Kerken.

De kerk doet dienst als iconenatelier. Er is een expositie van iconen en op zaterdag wordt aan bezoekers uitgelegd hoe het schilderen hiervan gaat.

MARUM

KERK

Noorderringweg 41

De middeleeuwse kerk is ongeveer 800 jaar geleden gebouwd in de oude Romaanse bouwstijl. Daarmee is het gebouw één van de oudste bakstenen kerken in de provincie Groningen. De noordgevel is, waarschijnlijk in 1770, in zijn geheel opnieuw 'beklapt'. Een

klamplaag is een laag stenen die op hun kant tegen een bestaande muur aangebracht wordt. Halverwege de 16-de eeuw werd de toren verhoogd met een klokkenzolder en is de huidige kap op het schip aangebracht. Twee forse steunberen zijn in de 18-de eeuw aangebracht om verzakking van de muren te voorkomen. In de kerk bevindt zich een herenbank uit het eerste kwart van de 18-de eeuw en een preekstoel uit 1826. Het schip van de kerk is klein van formaat ten opzichte van het koor dat tegen het schip is aangebouwd.

*Er zijn verschillende activiteiten in en rond de kerk van Marum. Zo wordt er muziek gespeeld. Er is een introductie van **De Bult** en de **Stinswier** nabij de kerk, er is een rondleiding langs historische graven en er zijn verschillende kraampjes met informatie. Daaronder een kraam van de **Stichting Bunkerbehoud Trimunt** over de voormalige radarstelling; de maquette hiervan en de bunkers zijn overigens dit jaar niet te bezichtigen (zie ook artikel op pag. 8-9).*

MIDWOLDE

Hoofdstraat 134

KERK

za + zo

De kerk is waarschijnlijk gebouwd in de 12-de eeuw en een van de oudste kerken in de provincie Groningen. Hij is opgetrokken uit zogenaamde kloostermoppen. Het koor is 13-de eeuws. De koorsluiting en het bovenste deel van de toren dateren uit de 15-de eeuw. De kerk van Midwolde heeft

een interieur van uitzonderlijke betekenis. Dat is te danken aan de bewoners van de borg Nienoord op het gelijknamige Landgoed in Leek. In opdracht van weduwe Anna van Ewsum maakte Rombout Verhulst in de 17-de eeuw een uniek marmeren praalgraf voor haar overleden man. Verder zijn bezienswaardig de barokke avondmaalstafel, de preekstoel met het vele houtsnijwerk, de rouwborden en de boven de preekstoel verheven Herenbank, met tal van geschilderde familiewapens. Het orgel stamt oorspronkelijk waarschijnlijk uit de borg.

NIEBERT

't Pad 15a

IWEMA STEENHUIS

za 10-17 uur
zo 13.30-17 uur

Iwema Steenhuis is het enige overgebleven steenhuis van de ongeveer 160 steenhuisen die ooit in de provincie Groningen stonden. Het is genoemd naar de vroegere bewoners. Het steenhuis dateert van rond 1400. Sinds 1988 is dit

stenhuis in het bezit van Stichting het Groninger Landschap. Het woonhuis is niet te bezichtigen. De tuin met oude fruitrassen en de dikste rode beuk van Noord-Nederland is vrij toegankelijk. In het museum – in het schuurgedeelte van het Steenhuis – vindt men een schilder- en bakkersmuseum en winkel, een stijkamer/ huiskamer uit het begin van de 20-ste eeuw, meidenkamer/keuken, schooltje, kapperszaakje, kroegje, grutterswinkel, oude handgereedschappen en nog veel meer uit vervlogen jaren.

Kinderen kunnen op deze dag met een ponykar rijden. Ook mogen ze koekjes bakken in het museum en er zijn demonstraties hoe men halverwege de vorige eeuw een huishouden bestierde.

NIEBERT

Molenweg 62

MOLEN

onder voorbehoud dat renovatie klaar is

De korenmol is gebouwd in 1899 door molenmaker U. Holman uit Stroobos in opdracht van J. H. Nanninga, die zowel molenaar als bakker was. De molen is een zeskantige bovenkruier met stelling, met onderdelen van een pelmolen uit Zandweer. Na restauraties in 1965 en 1973 is de molen op vrijwillige

basis regelmatig in bedrijf. De molen is de enige zeskantige molen in de provincie Groningen en de hoogste zeskantige molen van Nederland. De meeste molens hebben een achtkantige plattegrond. De molen is eigendom van de Stichting Het Groninger Landschap.

NIEBERT

Molenweg 90

KERK

Het monument is een gepleisterde, door lisenen (verticale, decoratieve, iets uit de muur springende stroken zonder voetstuk of bekroning) gelede zaalkerk. Het heeft een rechtgesloten koor en een dakruiter met een achzijdige ingesnoerde spits uit 1773. Afgaande op de nissen in de oostwand heeft de kerk mogelijk een laat-gotische oorsprong, maar het gebouw is in 1831 ingrijpend verbouwd. Tot de inventaris behoort een door Jan Bitter ontworpen en door Casper Struiwig gesneden preekstoel (1743). Er staat een overhuifde herenbank met het wapen van de familie IJbema, die het nabijgelegen Steenhuis bewoonde. Het huidige orgel werd gebouwd voor de Doopsgezinde kerk van St. Annaparochie en dateert uit 1913. Het werd overgeplaatst naar Niebert en op 8 juni 1941 in gebruik genomen. De kerkvloer bevat grafzerken van de familie Iwema, waarvan de oudste uit 1601 dateren. De kerk is eigendom van de Stichting Oude Groninger Kerken.

NIEKERK

Zandumerweg 1

LIUDGERKERK

De kerk is opgetrokken uit baksteen en tufsteen. Het oudste deel stamt uit de 12e eeuw. Het schip is nog volledig opgetrokken in tufsteen. De kerktoeren werd in de 13e eeuw opgetrokken uit baksteen en delen tufsteen. In die eeuw werd ook een zijbeuk aan de zuidzijde gebouwd. Aan de noordzijde is de muur ook open; waarschijnlijk wilde men ook aan noordzijde een zijbeuk aanbouwen, maar om onbekende redenen is het hier niet van gekomen en is de kerk daar weer dichtgemetseld.

Het dak van de kerk bestond oorspronkelijk uit riet en werd later

voorzien van dakpannen. De oorspronkelijke apsis werd in het midden 17e eeuw vervangen door het huidige driezijdig gesloten koor. Mogelijk is toen ook het oude altaar van Bremer zandsteen, dat tijdens de reformatie werd weggehaald, als puin onder de vloer gelegd (teruggevonden in 1967 bij de restauratie). In 1879 werd de kerk gepleisterd, wat rond 1967 bij een restauratie weer ongedaan werd gemaakt. Bij die restauratie zijn ook de oude romaanse vensters weer teruggezet. Het kerkorgel van de gebroeders Van Oeckelen dateert van 1895.

De kerk is eigendom van de Protestantse Gemeente Niekerk-Oldekerk-Faan-Enumatil.

Er zijn vrijwilligers aanwezig om u te informeren en rond te leiden en wellicht wordt ook het orgel bespeeld.

NIEHOVE

Kerkstraat 1

KERK

za + zo

De kerk is rond 1230 gebouwd. In de noordmuur zijn nog de smalle 13-de eeuwse vensters te zien. De indeling van de zuidmuur is in de loop der eeuwen gewijzigd. Het driezijdig gesloten koor schijnt jonger te zijn dan de rest van het kerkgebouw. Oorspronkelijk waren er aan de noord- en zuidzijde twee precies tegenover elkaar gelegen ingangen. De sporen zijn nog zichtbaar. In 1619 is een nieuwe ingang gekomen (zie het steentje boven de deur). Het interieur van de kerk is niet zo oud. De banken zijn uit het laatst van de 18-de eeuw, het doophek dateert uit de 17-de eeuw. De kerk is eigendom van de Stichting Oude Groninger Kerken.

*In de de kerk is een permanente tentoonstelling over de historie van het dorp en zijn directe omgeving (Middag-Humsterland)
Voor koffie, thee, taart, lunch kan met terecht in het karakteristieke
Café Eisseshof tegenover de kerk*

NIEZIJL

Hoofdstraat 54

KERK

za 11-17 uur

zo 13-16 uur

De kerk werd gebouwd in 1651, maar deze was te klein en werd daarom in 1661 vergroot (dit jaartal staat ook op de gevelsteen). In 1862 werd het kerktorentje vernieuwd en in 1866 kon een klok in de toren worden geplaatst. Pas in 1920 werd in de kerk een orgel geplaatst. Het dateert uit het

midden van de 18-de eeuw en is een werkstuk van de orgelmakersfamilie Hildebrandt. Dit orgel kwam in 1870 in de kerk van Eerbeek terecht, vanwaar het in 1920 naar Niezijl ging. De kerk is eigendom van de Stichting Oude Groninger Kerken.

Tevens expositie met tekeningen en schilderijen van lokale kunstenaars. Verder wordt verteld over het immaterieel cultureel erfgoed, dat onlangs teruggekomen is: het luiden van de klok voor de werkenden op het land.

NIEZIJL

Hoofdstraat 39

BLIK & TROMMELMUSEUM

Al sinds zijn jeugd is Hein Nauta een echte verzamelaar. Van blikken en oud gereedschap tot speldjes. Wie in de supermarkt van Hein en Tineke in Niezijl kwam, kon niet om de verzameling heen. Toen na 31 jaar de supermarkt sloot, zei Hein voor de grap: "we maken er een museum van!" Die grap werd een

geschiedenis. In 2009 opende in de voormalige supermarkt het 250 vierkante meter grote Blik Trommel en Oudheden Museum. Naast de talloze blikken en trommels is er nog veel meer te vinden in het museum. Denk aan een collectie aan speldjes, luciferdoosjes en schoonmaakmiddelen. In de kinderhoek staan poppenhuizen, oud speelgoed, kindertheeservies en meer.

*Vrijwillige bijdrage voor instandhouding van het museum is welkom.
Ook hartelijk welkom voor koffie, thee en museumtaart.*

NOORDHORN

Torenpad 1

HERVORMDE KERK

Deze eenvoudige, rechthoekige zaalkerk is niet veel eerder dan in de 13-de eeuw gebouwd, aangezien er gebruik gemaakt is van bakstenen. Door de eeuwen heen zijn er steeds veranderingen aangebracht. Zo werd het schipgedeelte verhoogd en ook nog eens verlengd. Gelijktijdig met de verlenging van het schip werd tevens de huidige kerktoeren gebouwd in de 17-de eeuw. Eind 17-de

en eerste helft van de 18-de eeuw moet het gebouw in niet al te beste staat hebben verkeerd. Pas rond 1793 echter werd een grote restauratie uitgevoerd. De laatste restauratie dateert van 1975-1976. Een nog goed zichtbaar restant uit de rooms-katholieke tijd van de kerk is een zogenaamde piscina, een nis in de muur waarin de priester zijn handen waste en het liturgisch gerei omspoelde. Wat het interieur van het kerkgebouw betreft zijn er drie herenbanken uit de 17-de eeuw te bewonderen.

NOORDHORN

Langestraat 62

DOOPSGEZINDE KERK

De Doopsgezinde Vermaning uit 1838 heeft in de bouwstijl kenmerken van de 19-de eeuwse Waterstaatsgebouwen. Dit is te verklaren uit het feit dat men bij de bouw subsidie ontving van Provinciale Staten en daardoor onderworpen was aan overheidstoezicht op ontwerp en uitvoering. Het is een

recht gesloten zaalkerk met halfronde (gesloten) vensters en een omlijste ingang.

De doopsgezinde kerk zoekt meer gebruikers voor het gebouw en nodigt bezoekers uit om met suggesties en plannen te komen. Een ideeënbus staat klaar. Laat je inspireren door de charme van de zaalkerk en kom meer te weten over de historie en het gedachtengoed van de doopsgezinden.

We tonen de doopsgezinde diaspora, de verspreiding van Mennonieten over de wereld. Ken je de historie van het Oergraan en Mennistenbrood?

NOORDHORN

Schippersstraat 2a

MOLEN FORTUNA

za 10-16 uur

Koren- en pelmolen De Fortuna staat sinds 1890 op deze locatie, nadat een eerdere molen door brand verwoest was. De herbouw werd gedaan door molenmaker Menne Noordewier te Niezijl, afstammeling van een Gronings molenaarsgeslacht. In Grijpskerk werd in die tijd een

molen gesloopt; deze werd in Noordhorn weer opgebouwd. Dit moet een hele operatie zijn geweest aangezien in die tijd alles nog met paard en wagen werd vervoerd en met de hand weer opgebouwd. De Fortuna is een achtkante stellingmolen met twee maalkoppels en twee pelstenen en wordt sedert 1970 door vrijwilligers in stand en draaiend gehouden.

Door de gevolgen van de breuk van de wiekenas (begin juni 2023) zal De Fortuna naar alle waarschijnlijkheid niet kunnen draaien. De molen is wel veilig te bezoeken; dan kan ook in de kap gekeken worden waar het euvel is gebeurd. Er is tevens een permanente tentoonstelling over de "Slag bij Noordhorn" in 1581. Deze toont de historische achtergronden en gebeurtenissen van de Schansenkrijg in het Westerkwartier.

NOORDHORN

Schippersstraat 2

MOLENHUIS

Dit monument is in de 17^e eeuw gebouwd voor de molenaar. Er is begonnen met het achterdeel van het langshuis naast het molenpad. Daarna is het eerst naar voren uitgebouwd met klokgevel en daarna naar opzij langs de Schippersstraat. Rond 1975 is het drastisch gerestaureerd naar 19^e eeuwse karakteristiek en van modern comfort voorzien. Daarbij is

de klokgevel verhoogd om evenwichtiger verhoudingen te krijgen en is

de pleisterlaag van de voorgevel verwijderd. De voor de fouragehandel gebruikte schuur is met 14 m ingekort en bouwsels aan de achterkant tussen langshuis en schuur zijn verwijderd. Onder de binnenplaats ligt nog een regenbak (cisterne van gele Friese klinkertjes). Ook daarna zijn binnenshuis nog diverse wijzigingen aangebracht zoals de herinrichting van de keuken. Het huis is tot 1965 door molenaarsgezinnen bewoond en na de restauratie door particuliere eigenaren.

NOORDHORN

Langestraat 48

DE GOUDEN LEEUW

De oorspronkelijke taveerne De Gouden Leeuw dateert uit 1622. Het was een pleisterplaats voor reizigers die van Groningen naar Leeuwarden reisden en vice versa. Het acht traveeën brede pand was in gebruik als herberg met bovenzaal. Aan de linkerkant van het pand is een doorrit. Het woonhuis is gebouwd in de 18-de eeuw. Rond 1830 werd het pand

verbouwd tot café en later werd het hotel Leujes. Tot 2012 was het een kostuummuseum. Nu doet het dienst als woonhuis.

Wie als bezoeker rondloopt in de museale vertrekken van herberg De Gouden Leeuw ervaart wat levend erfgoed is en hoe vele generaties hier woonden en werkten. Twee vertellers nemen je mee naar gebeurtenissen uit het verleden. Wie dat wil trekt een historisch kledingstuk aan en laat een fraaie foto van zichzelf maken. Misschien valt er nog wat lekkers te halen in de oude keuken. Neem een kijkje in het kampementje buiten. Tussendoor zorgen solo-muzikanten in de authentieke gelagkamer voor live muziek. Tevens is er verkoop van brocante en restanten van het voormalige kostuummuseum. De historische kledij wordt verzorgd door Everlasting Kledingverhuur uit Grijskerk.

NOORDWIJK

Westerweg 2

KERK

za 10-17 uur

zo 14-17 uur

Naar alle waarschijnlijkheid is de kerk ergens begin 1300 gebouwd. Het uit kloostermoppen opgetrokken monument staat op een opgeworpen heuvel midden in het dorp. De lengte van het gebouw bedraagt 16 meter, de breedte 7 meter. De klok die gegoten is in 1712, het doopvont

dat als 17-de eeuws wordt gedateerd, de preekstoel die rond 1600 is gebouwd en de kroonluchter die ergens in de 18-de eeuw werd gegoten, geven samen met het bankenpatroon het kerkgebouw een bijzondere uitstraling. De kerk heeft in 2005 een rigoureuze restauratie ondergaan. De kerk is eigendom van de Stichting Oude Groninger Kerken.

Expositie "Alledaags Ritme" van Walter Braak, fijn-realistisch kunstschilder.

Koffie, thee en fris zijn verkrijgbaar tegen een vrijwillige bijdrage t.b.v. het kerkje. Ook is er een verloting van een klein werkje van Walter Braak.

NUIS

Nieuweweg 29

KERK

De laat-romaanse kerk is een recht gesloten zaalkerk en wordt door lisenen in drie traveeën verdeeld. De oorspronkelijke indeling van spaarvelden en ramen is sterk gewijzigd door het aanbrengen van grotere ramen. De oostgevel is goed bewaard gebleven met fraai metselwerk. In 1890 werd tegen de

originele muur aan de westzijde, die sterk vocht doorliet, een een-steens nieuwe muur gebouwd. In 1906 werd het oude, bepleisterde portaal vervangen door het huidige. Naar de mode van die tijd niet in Groninger baksteen, maar van waalsteen opgetrokken. De preekstoel is versierd met symbolen van de vier jaargetijden. Opvallend zijn de 12 ruitvormige rouwborden, die oorspronkelijk uit Friesland komen. De kerk is eigendom van de Stichting Oude Groninger Kerken.

NUIS

Oudeweg 17

MUSEUM 'T RIEUW

za 10-17 uur
zo 13.30-17 uur

Landbouw- en streekmuseum 't Rieuw is gevestigd in de gerestaureerde boerderij ten oosten van de Coendersborg. Dit rijksmonument wordt in de volksmond de "Boerderij van Kimm" genoemd. In 1986 werd de vereniging "Eevm Omkiekn" (even terugkijken) opgericht, die zich ten

doel stelt om werktuigen en gereedschappen van gemengde boerenbedrijven uit het Zuidelijk Westerkwartier te bewaren. "Rieuw" (ook: raif, raive, reeuw of riw) is het streektaalwoord voor gereedschap. De collectie bestaat uit gereedschappen, werktuigen en gebruiksvorwerpen die tot in de jaren '60 van de 20-ste op een boerderij werden gebruikt. Er zijn enkele ambachtelijke werkplaatsen ingericht, zoals een smederij en een timmerwerkplaats, inclusief de bijbehorende gereedschappen. In de tuin een uitgebreide collectie gerestaureerde landbouwwerktuigen (zie ook artikel op pag. 6-7)

NUIS

Oudeweg 15

COENDERSBORG

za 10-17 uur
zo 13-17 uur

De historie van de Coendersborg gaat terug tot de zeventiende eeuw. De oude borg raakte in verval en werd in 1813 vervangen door een landhuis: de huidige Coendersborg. Het pand is opgetrokken in neo-classicistische stijl met een lage beneden- en een hoge bovenverdieping. De

rechthoekige schuur en het achterhuis staan links achter het voorhuis. De schuur staat nog deels op een fundament van kloostermoppen. Het voorhuis, het achterhuis en de schuur hebben allen een wolfsdak. Het landhuis maakt deel uit van een historische buitenplaats, inclusief het Coendersbos, met een oppervlakte van 74 hectare. Het landgoed is in beheer bij de Stichting Het Groninger Landschap.

OLDEHOVE

Kerkpad 2

LIUDGERKERK

za + zo

De geschiedenis van de kerk gaat vermoedelijk terug tot de 13-de eeuw en is genoemd naar de bekende apostel der Groningers, de heilige Liudger. De toren is hoog en zwaar. In 1664 is de kerk grondig verbouwd met gebruikmaking van de kloosterstenen van het in 1580 afgebroken klooster van Aduard. Sporen van de families Ewsum, De Mepsche en Ripperda zijn zichtbaar in de 17-de eeuwse

herenbanken met wapenschilden. U kunt afdalen in de grafkelder van de kerk met het praalgraf van Weense gravin Margaretha von Coblenz. Na de dood van haar eerste man trouwde zij met Ludolf Luit Ripperda, zoon van Johan Willem Ripperda, die net als ambassadeur in Wenen was aangesteld. In 1626 kwamen zij naar Nederland en vestigden zich in Oldehove op de Englumborg. Na haar vroege dood werd zij in de kerk van Oldehove in een prachtig praalgraf in de grafkelder bijgezet.

OLDEKERK

Kroonsfelderweg 4

KLOKKENSTOEL

Net buiten Oldekerk ligt een voormalig kerkhof met klokkenstoel op een heuvel. Er ligt een metersdik veenpakket onder, het laatste restant dat ooit het zand hier bedekte. Bij opgravingen in 1997 zijn hier ook de restanten van een stenen kerk met toren gevonden.

Deze kerk was tot in de 16e eeuw

het centrum van het kerspel Oldekerk en was via kerkpaden verbonden met Niekerk, Kuzemer (waar ooit een klooster was) en Faan. In de 17e eeuw zijn uiteindelijk Oldekerk en Niekerk samengegaan tot één kerkgemeente. De kerk raakte in verval en op de plek van de kerk werd een klokkenstoel geplaatst waarin een klok uit 1630 van Nicolaes Sicman hing. De klokkenstoel is een aantal keren vervangen, de oude klok is in de Tweede Wereldoorlog geroofd en omgesmolten en later

vervangen door een nieuwe klok. Bij de eerder genoemde opgraving zijn enkele fundamenteën van de kerk weer zichtbaar geworden. De contouren van de kerk zijn met keien gemarkeerd.

Een bijzondere plek waar de historie misschien minder tastbaar en zichtbaar, maar zeer voelbaar is.

OOSTUM

Oostumerweg 15

KERK

ZA + ZO

Het kerkje ligt idyllisch op de wiepde van Oostum. Het rechtgesloten kerkje stamt grotendeels uit de 13e eeuw. Ongeveer een eeuw jonger zijn de smalle westtravee en de dwarsstaande toren. Het zadeldak van de toren komt uit de 16e eeuw. Binnen zijn fragmenten van een

wandschildering bewaard gebleven. De bijzondere luidklok, gegoten door Henrik Kokenbacker, is aangekocht voor 100 carolie guldens van de kerk van Feerwerd. Door het gebruik van verschillend gekleurde dakpannen (monniken en nonnen) zijn patronen zichtbaar: een Grieks kruis, een Christusmonogram? De kerk, eigendom van SOGK, is meermaals geschilderd door leden van kunstenaarskring De Ploeg (zie ook artikel op pag. 10)

OPENDE

Provincialeweg 156

HERVORMDE KERK

Eenvoudig zaalkerkje uit 1748 met dakruiter ter vervanging van een eerdere kerk van rond 1600. In 1930 is de achtermuur afgebroken en werd een breder deel dwars op de kerk gezet. Hierdoor kreeg het gebouw van boven gezien de vorm van de letter T. In deze

nieuwe achtermuur is een oudere, rode gedenksteen geplaatst. Gedurende de restauratie van 1983-'84 is het interieur van de kerk gerestaureerd. Van het oorspronkelijke interieur rest nog wel een preekstoel uit de eerste helft van de 18e eeuw. Het orgel is gebouwd

door firma Bakker & Timmenga in 1966. De kerk bevindt zich op een verhoogd kerkhof. Tussen de Provincialeweg en de kerk loopt een lijkkreed met aan weerszijden kastanjabomen.

*Rouw, trouw en doop zijn onderdeel van 'levend erfgoed' van de kerk.
Gemeenteleden luisteren een expositie op met hun doop- en trouwkleiding*

SEBALDEBUREN

Provincialeweg 44

HERVORMDE KERK

De hervormde kerk op het kerkhof is een eenvoudige zaalkerk uit 1807. Uit historische stukken blijkt, dat op deze plaats al sinds de 14^e eeuw gepreek werd, zodat er al vroegere gebouwen zullen hebben gestaan. Twee banken en de preekstoel met het klankbord

en de fraaie kaarsenarm stammen uit de bouwtijd. Het orgel is in 1928 gebouwd door de firma Bakker & Timmenga en bevat ook pijpen van orgelbouwer A.A. Hinsz uit 1767. In de dakruiter bevindt zich een klok uit de 16de eeuw. Het gebouw is in 2009-2010 gedeeltelijk gerestaureerd.

SEBALDEBUREN POLDERMOLEN DE EENDRACHT

Provincialeweg 7

za 9-17 uur + zo 13-17 uur

Poldermolen De Eendracht werd in 1887 gebouwd nadat een voorganger uit 1801 was afgebrand. Tot 1970 werd de molen professioneel ingezet als gemaal van de Sebaldebuurster Molenpolder. De molen werd meerdere keren gerestaureerd. Bij de laatste restauratie werden

beide vijzels weer maalvaardig gemaakt. De vrijwillig molenaar, die in het herbouwde molenaarshuis woont, laat de molen zeer regelmatig de polder bemalen. Nabij het molenaarshuis staat een werkend schaalmodel van De Eendracht. De molen is eigendom van Stichting De Groninger Poldermolens.

TOLBERT

Hoofdstraat 48

KERK

De kerk is omstreeks 1290 gebouwd. Het koor van de kerk is het oudste deel. In de 14-de eeuw werd het middenschip tussen koor en toren gebouwd. Tot de restauratie uit de jaren 1980/1990 bestond de indruk dat er een stenen gewelf in de kerk had gezeten. Uit bouwkundig

onderzoek bleek, dat bij de bouw wel voorbereidende werkzaamheden bij de fundering zijn getroffen, maar dat later nooit een stenen gewelf is aangebracht. De kerk heeft een houten zolder. De toren met zadeldak is niet altijd zo hoog geweest. Rond 1600 kreeg zij de huidige hoogte van circa 30 meter. Door het gebruik van verschillende steensoorten is de geschiedenis duidelijk af te lezen. Het orgel is gebouwd door Van Oeckelen en aan het begin van deze eeuw gerestaureerd. In het koor staat een fraai gerestaureerd kabinetorgel van H.H. Hess. De kerk is eigendom van de Stichting Oude Groninger Kerken.

TOLBERT

Hoofdstraat 27

CAZEMIERBOERDERIJ

De boerderij is ongeveer 400 jaar oud. Uit jaarringonderzoek blijkt dat drie eikenhouten gebinten dateren uit 1607. Heel bijzonder is, dat twee staanders aan de bovenkant een vorkconstructie hebben. De boerderij is het vroegste voorbeeld van de bouw van een zogenaamde Friese

schuur in de provincie Groningen.

De boerderij is na een uitvoerige restauratie in 2013 het onderkomen van Oudheidkamer Fredewalda en enkele andere organisaties op het gebied van natuur en cultureel erfgoed en doet ook dienst als dorpshuis. Bijzonder is een maquette van het dorp Tolbert rond 1925.

Aan de hand van een vragenlijst wordt een speurtocht in en rond de boerderij uitgezet, die geschikt is voor jong en oud

VISVLIET

Oude Dijk 4a

HILMAHUISTER POLDERMOLEN

Deze achtkante grondzeiler is gebouwd in 1868. De molen bemaalde de Hilmahuisterpolder. In 1956 werd in de molen een dieselmotor opgesteld. Tijdens de hevige storm van 1972 liep de molen schade op. Dit was de aanleiding om de molen tussen 1975 en 1978 ingrijpend te restaureren. Tevens

werd het weer mogelijk ook op windkracht te malen. Op Open Monumentendag zal de molenaarster u rondleiden. De molen is eigendom van de Stichting De Groninger Poldermolens.

De Abel Tasman Struuntocht met ongeveer 4.500 wandelaars komt deze dag langs de molen. Er is een artiest die bij de molen een act uitvoert.

VISVLIET

Heirweg 16

GANGULPHUSKERK

Hoewel de kerk van Visvliet volgens een steen in de voorgevel uit 1427 stamt en gewijd zou zijn aan Gangulphus, zijn de sporen van de gotiek nog maar op enkele plaatsen terug te vinden. De windvaan (1693) – in de vorm van een vis boven drie koperen bollen – en het visje in een vliet op de preekstoel herinneren aan het feit dat Visvliet vroeger een vissersdorp was. De halve westtravee bezit nog iets van het gotische karakter; deze werd niet afgebroken omdat ze dienst deed als

dorpsschool. De oorspronkelijke spitsboogvensters werden rond 1700 veranderd in rondbogen; samen met het verwijderen van bijna alle steunberen deed dit afbreuk aan het gotische karakter. De 19^e eeuwse bepleistering deed de rest. De herenbanken in het interieur zijn het oudst: ze stammen uit de 17^e eeuw en hebben een typische renaissance decoratie. Het orgel komt uit 1869 en is gebouwd door Petrus van Oeckelen en wordt gesierd door twee adelaars.

Tevens tentoonstelling “hoe leefden Visvlieters in vroeger jaren?”

ZUIDHORN

Kerkstraat 18

KERK

De ouderdom van het kerkgebouw is het best vast te stellen aan de binnenkant. De tufstenen muren, te zien achter het orgel en verder aanwezig onder het pleisterwerk van de kerk, wijzen op de oorspronkelijke bouw in de 11-de eeuw. In de 15-de eeuw werden de zijbeuken aan de kerk gebouwd. De ongeveer 40 meter hoge

toren heeft een ingesnoerde naaldspits, die stamt uit de 17-de eeuw. De preekstoel, die dateert uit 1698, heeft een kuip uit 1649. De preekstoel heeft twee klankborden waarvan de laagste dateert uit begin 20-ste eeuw. Het houtsnijwerk van de preekstoel bevat familiewapens van Clant, Siccama, Meinema en Buningh. Het orgel is gebouwd in 1792 door de bekende orgelbouwers Arp Schnitger en H.H. Freytag. Het werd geschonken door de bewoners van de Hanckemaborg (Clant) en de Klinkemaborg (Siccama).

Van 3 t/m 13 september is er in de kerk een expositie met schilderijen van kunstenaar Bert van Zanden

ZUIDHORN

Hoofdstraat 4

OUDE RAADHUIS

In de 19-de eeuw was het gemeentehuis gevestigd in het naast gelegen hotel Addens (thans In 't Holt). Doordat de gemeentelijke organisatie groeide, werd uitgekeken naar een nieuw onderkomen. Dat kwam er in 1916, naar een ontwerp van K. Siekman, waarin neogotische elementen zijn te herkennen. Het gebouw is opgetrokken in rode baksteen. De ornamenten van het gebouw zijn ontleend

aan de neogotiek. De laatmiddeleeuwse Hoofdwacht aan de voet van de Martinatoren in de stad Groningen heeft model gestaan voor dit gebouw. Thans is het pand in gebruik als bistro.

De voormalige raadzaal is te bezichtigen en in de bistro of op het terras kunt u terecht voor een hapje en een drankje

ZUIDHORN

De Gast 38

SINT JOZEFKERK

Omdat Zuidhorn centraal in het Westerkwartier lag, wilde men hier een Rooms-katholieke kerk bouwen. De architect was de heer Crone uit Groningen. Op 24 september 1844 werd het kerkgebouw ingezegend. Het gebouw is opgetrokken in een regionale variant van de Amsterdamse School. In 1929 werd het kerkgebouw gerestaureerd en

kwam er een klein torentje op (daarvoor was in 1844 geen geld). De oude pastorie werd vervangen door een nieuwe. De architect was de heer van Elmpt uit Groningen. Voor in de kerk staat een altaar dat gebouwd is rond het jaar 1670. Het altaar is van hout gemaakt voor een jezuïetenschuilkerk St. Jozef aan de Hoge der Aa in Groningen. Vermoedelijk is het gebouwd door een leerling van Erasmus Quellinus (Antwerpen 1584-1640). De stijl is barok. Het altaar is in witte tinten geschilderd.

De kerk bevat een aantal bijzondere kerkschatten, zoals het barokke altaar van omstreeks 1670 en het laatgotische Mariabeeld van omstreeks 1500. Tijdens uw bezoek kunt u uitleg krijgen over deze en andere kerkschatten.

In de pastorie is de tentoonstelling "Mijn Maria" met Mariabeelden uit de privécollectie van diverse parochianen. Elk beeld heeft een eigen verhaal.

In de pastorie kunt u genieten van een kopje koffie of thee.

Bij mooi weer is de pastorietuin open.

ZUIDHORN

Jellemaweg 16

FIETSMUSEUM GARAGE BIRZA

De geschiedenis van de familie Birza in Zuidhorn begint in 1897 aan de Hoofdstraat / hoek Nieuwstraat. Daar kocht Jacobus Birza een smederij. Na 28 jaar gaat Jacobus Birza in 1925 verder aan de Jellemaweg 16. Het begint met een smederij, maar als er steeds meer motoren en automobielen komen, gaat men zich

daar op richten. Jan Birza neemt de zaak over. En in 1963 komt met Coos

Birza de derde generatie: een garage, benzinepomp, rijwielzaak en fietsreparatie. De zaak wordt uiteindelijk in 2006 beëindigd.

De fiets ontstaat in dezelfde tijd als het bedrijf en ontwikkelt zich in dezelfde periode. De ontwikkeling van de fiets is in het museum te zien, aangevuld met veel affiches en toebehoren. Met daarnaast veel fotomateriaal over het bedrijf en de familie Birza. Zie ook het artikel op pag. 7-8.

In de gemeente Westerkwartier zijn ook vele openbare monumenten die altijd te bewonderen zijn, zoals:

Steentil (boogbrug) boven Aduard

Joodse begraafplaats Leek

Ophaalbrug Peebos bij Doezum

Sluizencomplex Aduarderzijen

Dit programmaboekje is met grote zorg samengesteld. Toch kan het zijn dat er na de afronding nog wijzigingen plaatsvinden in deelname van monumenten aan Open Monumentendag 2023

Kijk voor de actuele gegevens op onze website:
www.openmonumentendagwesterkwartier.nl

of scan de QR-code:

Open Monumentendag Westerkwartier 2023 wordt ondersteund door:

Stichting Open Monumentendag
Gemeente Westerkwartier

Dokter Mansholtweg 8
9356BH Tolbert

www.openmonumentendagwesterkwartier.nl

omd.westerkwartier@gmail.com